

Hanna Malinowska¹

Sylwetka Profesora Janusza Rulki – *in memoriam*

Janusz Rulka, profesor zwyczajny, doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie dydaktyki historii, pedagogiki medialnej i komunikowania społecznego, urodził się 5 lipca 1936 roku w Płocku. Szkołę podstawową i liceum ukończył we Wrocławiu, a studia historyczne odbywał na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W tym czasie jego ojciec, po procesie politycznym, skazany został na 10 lat więzienia. To przeżycie miało wpływ na ukształtowanie poglądów politycznych. Po dyplomie, uzyskanym w 1956 roku, pracował początkowo jako instruktor do spraw kultury w Młodzieżowym Domu Kultury „Salamandra” w Bydgoszczy, był wychowawcą w internacie i akademiku. W latach 1957 – 1959 był nauczycielem historii w Szkole Podstawowej nr 28 w Bydgoszczy, a następnie nauczycielem historii i wiedzy o społeczeństwie w Liceum Pedagogicznym w Bydgoszczy (1959 – 1964). Równoległe od 1960 do 1967 roku pracował jako wykładowca w Zaocznym Studium Nauczycielskim w Bydgoszczy. W latach 1967 – 1974 był nauczycielem akademickim jako adiunkt w zakresie dydaktyki historii w Instytucie Historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W latach 1974 – 1990 jako docent pełnił funkcję kierownika Zakładu Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy (równoległe pracując na pół etatu w Instytucie Historii UMK). W latach 1974 – 1975 był prodziekanem Wydziału Pedagogicznego, a następnie prorektorem ds. Nauki (1975 – 1980) w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy. Od 1990 do 2004 roku pełnił funkcję kierownika Zakładu Dydaktyki Historii i Wiedzy o Społeczeństwie w Instytucie Historii WSP/AB (Akademia Bydgoska), a także od 1997 roku był wykładowcą w zakresie komunikowania społecznego w Instytucie Politologii WSP/AB. Po przejściu na emeryturę z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w 2005 roku aż do śmierci w 2016 roku pracował w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej w Bydgoszczy na Wydziale Pedagogicznym prowadząc zajęcia z pedagogiki medialnej i antropologii kulturowej oraz komunikacji społecznej, a od roku akademickiego 2014/15 na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii, gdzie wykładał

¹ Dr Hanna Malinowska – Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy.

public relations w administracji oraz prowadził wykład monograficzny.

Od początku cechowała Profesora pasja badawcza i niezwykła dociekliwość naukowa nad skutecznymi metodami nauczania historii oraz wiedzy o społeczeństwie. Do swoich badań włączał studentów i nauczycieli historii. Wyniki badań publikował w postaci wyróżnianych i nagradzanych odczytów pedagogicznych, zamieszczanych w profesjonalnych czasopismach. Stały się one podstawą rozprawy doktorskiej pt. *Wpływ filmu na rozwój myślenia historycznego uczniów*, przygotowanej pod kierunkiem profesora doktora habilitowanego Tadeusza Słowikowskiego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie, na podstawie której w 1967 roku uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych. Stopień doktora habilitowanego uzyskał w 1975 roku również w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. Podstawą przewodu habilitacyjnego była rozprawa pt. *Recepcja informacji polityczno-społecznych przez młodzież szkolną*. Na stanowisko profesora nadzwyczajnego mianowany został w 1990 roku, tytuł profesora nauk humanistycznych otrzymał w 1993 roku, a od 1997 roku był profesorem zwyczajnym w Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, wcześniej WSP w Bydgoszczy, obecnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego.

Warto przy okazji wspomnieć, że osoby specjalizujące się w dydaktyce szczegółowej, do których Profesor należał, napotykały i napotykają na trudności w finalizowaniu stopni i tytułów naukowych, co podkreślał prof. Adam Suchoński z Uniwersytetu w Opolu, którego zdaniem „Jest to związane z brakiem w naszym kraju tradycji związanej z uznaniem dorobku z tego zakresu jako podstawy kolejnych awansów naukowych”. Jako jeden z pierwszych w Polsce, to właśnie Janusz Rulka otrzymał w 1997 roku profesurę tytułarną z zakresu dydaktyki historii, na podstawie monografii *Przemiany świadomości historycznej młodzieży*.

Profesor Janusz Rulka występował w trzech rolach – nauczyciela akademickiego, badacza naukowego w skali kraju i za granicą oraz organizatora nauki i życia akademickiego. Jego dorobek naukowy jest znaczący w środowisku humanistów uprawiających historię stosowaną. Był uznanym dydaktykiem historii, badaczem wiedzy o społeczeństwie i edukacji medialnej, cytowanym w wielu pracach i rozprawach naukowych. Jego badania zainspirowały innych autorów do podjęcia podobnej problematyki.

Poczynając od 1959 roku, kiedy na łamach „Wiadomości Historycznych” ukazała się po raz pierwszy publikacja Janusza Rulki, opublikował łącznie ponad 200 prac o różnym charakterze i o różnorodnej tematyce. Kontynuacją zainteresowań percepcją wiedzy o życiu społeczno-politycznym przez młodzież było piarstwo podręcznikowe związane z szeroko rozumianą wiedzą o społeczeństwie. Był autorem i współautorem 12 wielokrotnie wznawianych opracowań z tego zakresu. Za podręcznik dla szkół średnich *Wiedza o społeczeństwie*, napisany wspólnie z Romanem Ossowskim, autorzy otrzymali w 1997 roku nagrodę Ministra Edukacji Narodowej. Publikacje Profesora Rulki trafiły „do przeszło miliona odbiorców i słusznie uznawane są za najlepsze w zakresie tej trudnej do podręcznikowego przedstawienia problematyki, jaką jest wychowanie obywatelskie” – pisze prof. A. Suchoński. Ponadto były cytowane w wielu krajach, m. in. w USA, Rosji, Niemczech, Czechach, Słowacji, Bułgarii, na Węgrzech. Wydana w 1990 roku monografia pt. *Przemiany*

świadomości szkolnej stanowiła podsumowanie badań prowadzonych przez Profesora od 1975 roku. Kolejna monografia poświęcona świadomości historycznej w okresie przemian ustrojowych i narastających wpływów ideowych postmodernizmu pt. *Współczesne problemy edukacji historycznej*, ukazała się w 2003 roku.

Książka *Historia*, dydaktyka, media, pod redakcją Barbary Tarnowskiej, wydana w 2002 roku dla uczczenia 40-lecia pracy naukowej prof. Janusza Rulki zawiera także artykuły poświęcone tej problematyce, gdzie obok dwunastu autorów z Akademii Bydgoskiej swoje prace zamieścili profesorowie i doktorzy z uniwersytetów w Katowicach, Warszawie, Poznaniu, Białymstoku, Rzeszowie, Gdańsku, Wrocławiu, Opolu, Lublinie, Zielonej Górze, Krakowie oraz Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Bardzo ciekawe teksty, zainspirowane niewątpliwie pracą naukową Profesora, stanowiły świetny „pomnik” czczący 40-lecie Jego działalności naukowej.

Spośród licznych opublikowanych artykułów naukowych i opracowań książkowych ważniejsze monografie naukowe Profesora to: *Wpływ filmu na rozwój myślenia historycznego uczniów*, PWN, Bydgoszcz–Poznań 1969 (Nagroda Ministra); *Recepcja informacji polityczno-społecznych przez młodzież szkolną*, PWN, Warszawa–Poznań 1974 (Nagroda Ministra); *Przemiany świadomości historycznej młodzieży szkolnej*, WSP, Bydgoszcz 1990; *Współczesne problemy edukacji historycznej*, wyd. A. Marszałek, Toruń 2003. Publikacje książkowe, których Profesor był redaktorem lub współautorem to m.in.: *Problemy kształcenia pracowników kulturalnych*, „Studia Pedagogiczne”, WSP, Bydgoszcz 1979; *Z problemów kultury filmowej*, WSP, Bydgoszcz 1980; *Metodologia badań w dydaktyce historii*, (red.), UMK, Toruń 1989; *Z dziejów nauczania historii w krajach europejskich*, (red.), UMK, Toruń 1991; *Wartości w edukacji historycznej*, WSP, Bydgoszcz 1999; *Multimedia w edukacji historycznej i społecznej* (wspólnie z B. Tarnowską), Akademia Bydgoska, Bydgoszcz 2002. Do wielokrotnie wznawianych podręczników szkolnych i zeszytów ćwiczeń należały: *Wiedza o życiu w społeczeństwie*, Warszawa 1994; *Wiedza o życiu w społeczeństwie. Podręcznik dla szkół średnich* (współautor R. Ossowski), Warszawa 1996 (Nagroda Ministra); *Wychowanie obywatelskie. Podręcznik wiedzy o społeczeństwie dla gimnazjum*, Warszawa 1999-2006; *Wiedza o społeczeństwie. Zeszyt ćwiczeń*, wydania od 1991-2005 oraz kilka zeszytów ćwiczeń do historii dla szkół podstawowych, których Profesor był współautorem. Ponadto Profesor był autorem około 30 artykułów publicystycznych drukowanych m.in. w „Polityce”, „Gazecie Pomorskiej”, „Ilustrowanym Kurierze Polskim” oraz w „Naszym Dzienniku”.

Mimo poważnej choroby, która zakończyła się operacją na otwartym sercu w klinice kardiologicznej prof. Zbigniewa Religi, Profesor nie tylko wrócił do pracy na uczelni, ale włączył się do pracy naukowej, udziału w konferencjach naukowych i do publikacji naukowych. Będąc jeszcze w szpitalu napisał *Opowiadania szpitalne*, wydane drukiem w 1997 roku, poświęcone ofiarnej pracy lekarzy i personelu szpitalnego oraz ich humanitarnej postawie w ratowaniu zdrowia ludzkiego.

Aktywność naukowo-dydaktyczna Profesora przejawiała się także w organizowaniu licznych naukowych konferencji ogólnopolskich (9) i dwóch międzynarodowych, a także udziale jako referent na konferencjach krajowych (ponad 30) i kilkunastu międzynarodowych (Praga, Budapeszt (2 razy), Sofia (2 razy), Moskwa

(2 razy), Tallin, Kopenhaga, Drezno, Monachium, Rostock, Greifswald (Niemcy), Pitsburg (USA), Brno, Wielkie Tarnowo (Bułgaria), Lund (Szwecja), Debreczyn (Węgry). Ponadto odbywał zagraniczne staże naukowe i prowadził wykłady w licznych ośrodkach zagranicznych. Był członkiem *International Society for History Didactics* (1995-2009), Krajowej Komisji Dydaktyki Historii i Komisji Dydaktycznej Polskiego Towarzystwa Historycznego, wiceprzewodniczącym Komisji Dydaktycznej Komitetu Nauk Historycznych PAN i Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego (członek Zarządu do 1993 r.), ekspertem Ministra Oświaty, konsultantem Międzynarodowego Instytutu Podręczników Szkolnych w Brunshwiku, brał udział w pracach kolegium redakcyjnego czasopism: „Wiadomości Historyczne” i „Edukacja Humanistyczna”, współpracował z Węgierskim Towarzystwem Historycznym oraz instytutami historii uniwersytetów w Greifswaldzie i Rostocku, a także z Ministerstwem Edukacji Narodowej, Wydawnictwami Szkolnymi i Pedagogicznymi w zakresie opracowywania poradników metodycznych dla nauczycieli historii oraz zeszytów ćwiczeń do przedmiotu wiedza o społeczeństwie. W latach 1982-1985 był członkiem Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, gdzie toczył wraz z innymi walkę o interesy i godność nauki oraz szkolnictwa wyższego. Od 1973 do 2009 roku był członkiem Rady Redakcyjnej „Wiadomości Historycznych”.

Obok zajęć dydaktycznych i aktywności naukowej udzielał się w pracach organizatorskich na bydgoskiej uczelni. Był wybierany do senatu i innych ciał kolegialnych, zorganizował i kierował Zakładem Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej, pełnił funkcję prodziekana Wydziału Pedagogicznego i był prorektorem WSP ds. Nauki, a od 1988 roku do przejścia na emeryturę w 2005 roku kierował Zakładem Dydaktyki Historii i Wiedzy o Społeczeństwie. Podczas pracy dydaktycznej tworzył młodym asystentom i adiunktom warunki naukowego rozwoju, umożliwiając im kontakt z licznymi ośrodkami akademickimi, zachęcał i pomagał w zamieszczeniu publikacji naukowych. Współpraca Profesora z ośrodkami naukowymi pozwalała na zapraszanie znaczących profesorów na konsultacje naukowe i do prowadzenia wykładów monograficznych. Na macierzystej uczelni stworzył od podstaw Dział Wydawnictw i Zakład Poligrafii Uczelnianej. Kontakty Profesora z ośrodkami naukowymi za granicą pozwoliły młodym pracownikom na zagraniczne staże naukowe.

Efektownością naukowo-dydaktycznej Profesora było wypromowanie ponad 200 magistrów i 10 doktorów, z których pięciu otrzymało wyróżnienie. Zrecenzował 18 prac doktorskich, dwie prace habilitacyjne i trzy recenzje dorobku w związku z nadaniem tytułu profesora. W pracy naukowej swobodnie poruszał się po różnych polach badawczych w zakresie dydaktyki historii i wiedzy o społeczeństwie, ale także prowadził badania nad osobowością nauczyciela historii, jego warsztatem i efektywnością nauczania historii. Badał także przemiany środowiskowo-historyczne młodzieży oraz manipulacje polityczne w przekazach medialnych.

W uznaniu niezwykle bogatej i owocnej pracy naukowej, dydaktycznej, organizacyjnej i społecznej Profesor otrzymał kilkadziesiąt wyróżnień i odznaczeń, m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Medal Komisji Edukacji Narodowej oraz odznaki honorowe „Za szczególne zasługi dla rozwoju woj. bydgoskiego”, „Za zasługi dla miasta Bydgoszczy”, „Zasłużony działacz kul-

turey". Był laureatem dwóch indywidualnych nagród Ministra Edukacji Narodowej oraz trzech indywidualnych i dwóch nagród zespołowych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Profesor Janusz Rulka był postacią nietuzinkową. Wystarczy powiedzieć, że dyplom magistra historii UMK uzyskał mając zaledwie 20 lat. Był wielkim miłośnikiem dyskusji na trudne tematy, lubił przekonywać bardziej niż być przekonywanym. Wiele zagadnień interpretował w sposób kontrowersyjny, co wynikało z Jego dużej wrażliwości, troski, a zarazem bardzo emocjonalnego podejścia do rzeczywistości społeczno-politycznej. Potrafił prowokować wielkie debaty, jak np. podczas zjazdu Polskiego Towarzystwa Historycznego w Krakowie, gdy wypełniona po brzegi sala podzieliła się niemal równomiernie na zwolenników i przeciwników Profesora, żywo reagujących na prezentowane przezeń opinie.

Zdaniem prof. Edmunda Trempały „... wysoce zadowolająca i oryginalna działalność prof. J. Rulki w poszczególnych obszarach działania zasługuje na wysokie uznanie. Mogę to z pełną odpowiedzialnością potwierdzić, bowiem od 1960 r. pracowaliśmy wspólnie w Studium Nauczycielskim, Wyższej Szkole Nauczycielskiej i Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy. Wspólnie zdobywaliśmy kolejne stopnie i tytuły naukowe oraz tworzyliśmy klimat do życzliwej pracy na rzecz rozwoju uczelni pedagogicznej. Jego aktywna obecność w tym rozwijającym się młodym środowisku wyższego szkolnictwa pedagogicznego w Bydgoszczy miała znaczący wpływ na dalsze jej losy”.

Dla wielu przyjaciół, współpracowników i uczniów Profesor był nauczycielem, autorytetem wskazującym drogę, Osobą, na której bezinteresowną pomoc i radę można było liczyć. Odchodząc pozostawił myśli, słowa i uczynki, których waga długo jeszcze rozważana będzie przez wychowanków, słuchaczy i uczestników zajęć akademickich. Tak długo, jak sięgać będzie ich pamięć, a nawet dłużej, gdyż wiele śladów działań Profesora zapisanych zostało na kartach opublikowanych dzieł. „Nie wszystkim umrę...” – mawiał Horacy.